

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КЕЙСУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЗЗСО

THE PRACTICE OF PROFESSIONAL SKILL CASE FORMATION OF TEACHERS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Представлено історичний аналіз джерельності кейс-методу для системного аналізу ситуації на практиці з врахуванням поправок досвіду їх оцінювання, запропоновано постановку проблеми дослідження підготовки учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти у етапах – обґрунтування теоретичних засад фахової підготовки учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти для формування кейсу професійної майстерності, розроблення методологічних засад фахової підготовки учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти для формування кейсу професійної майстерності, проєктування та верифікація методики та моделі організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти; здійснено укомплектування методів дослідження для вирішення системних завдань у межах проєктної та педагогічної діяльності з метою формування кейсу професійної майстерності майбутніх учителів – проблемний метод, компаративний метод, системний метод та метод аналіз ситуацій; сформульовано визначення змісту і структури професійної майстерності учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти у складових – здатність працівника сфери освіти, науки й інноватики, якості та здібності, спроможність, предметна компетентність і досвід й власне майстерність. Встановлено, що застосування та впровадження кейс-методу в освітній та дослідницькі процеси формування педагогічного потенціалу майбутнього учителя та його педагога-дослідника сприятиме професійно-педагогічному, морально-етичному, психо-емоційному інтелектуальному та мотиваційно-вольовому розвитку особистості.

Ключові слова: підготовка учителів української мови і літератури, заклади загальної середньої освіти, кейс-метод, кейс професійної майстерності, професійна майстерність учителів української мови і літератури.

A historical analysis of the case method uniqueness is presented for the systematic analysis of the situation in practice, taking into account the corrections of the experience of their evaluation, is presented, formulation of the research problem of the training teachers of the Ukrainian language and literature of an institution of general secondary education is offered the problem formulation of researching the training of the Ukrainian language and literature teachers in general secondary education institutions in stages is offered – substantiation of the theoretical background of the professional training of the Ukrainian language and literature teachers in general secondary education institutions for the formation of a case of professional skills, developing the methodological foundations of the professional training of the Ukrainian language and literature teachers in general secondary education institutions of education for the a case of professional skill formation, design and verification of the methodology and organization model of the educational process of a case of professional skill formation, staffing of the research methods for solving systemic tasks within project and pedagogical activities with the aim to form the case of professional skills of future teachers was carried out – problem method, comparative method, system method and situation analysis method; the definition of the content and structure of the professional skills of teachers of the Ukrainian language and literature of institution of general secondary education were formulated the components include the ability of an employee in the field of education, science and innovation, qualities and abilities, capacity, subject competence and experience, and actual skills. It has been established that the application and implementation of the case method in the educational and research processes of the pedagogical potential formation of the future teacher and his teacher-researcher will contribute to the professional-pedagogical, moral-ethical, psycho-emotional, intellectual and motivational-volitional development of the individual.

Key words: training of teachers of the Ukrainian language and literature, institutions of general secondary education, case method, case of professional skills, professional skills of teachers of the Ukrainian language and literature.

УДК 373.5.091.12.011.3-051:811.161.2:821.161.2]:055.336.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.2.5>

Харітоненко Л.А.,
аспірантка кафедри освіти дорослих
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Постановка проблеми. Історичний аналіз генетичних витоків ситуаційного аналізу (з англ. – case study) демонструє, що методологічний потенціал кейс-методу нарощено в ХХ столітті як ефективний засіб навчальної аналітики. Метод вперше застосовано в галузі науки і знань управління Гарвардської школи бізнесу у 1910 році. Поняття ситуаційного аналізу традиційно застосовувалося також у правознавстві, проте у сфері бізнесу та адміністрування (у тому числі у вищій школі) набув інноваційного значення в якості ситуаційної методики

навчання. У середині 90-х років ХХ століття на теренах розвитку ринкової економіки, демократії відбулася інтенсивна модернізація дисциплін вищої школи, окрім напрямів менеджменту, політології, економіки освітній простір заповнили актуальні соціальні та поведінкові науки, в яких активно почали застосовувати аналіз ситуацій або кейс-метод, що створило сприятливі передумови впровадження інтерактивних методів в освітній процес зі застосуванням навчальної аналітики. В Україні активне використання кейс-методу започатковано

завдяки європейському кейс-проєкту (з англ. – Europe Case Project), який було застосовано для аналізу ситуацій в Україні, оскільки даний метод є методом активної навчально-пізнавальної діяльності та дає змогу вивчити предмет з невизначеної позиції, що потребує системного аналізу ситуації на практиці з врахуванням поправок досвіду їх оцінювання. Гносеологічні класифікаційні ознаки аналізу ситуацій окреслюють особливості, а саме: неоднозначність сучасних наукових знань, які опановуються здобувачами освіти в даний момент часу, оскільки носять характер ситуативних знань, на які впливають геополітичні, регіональні та соціальні чинники; поліманітність витоків галузей наук і знань, які зачасту носять статистичний усталений характер без усвідомленого опрацювання здобувачами освіти та відсутності власного позиціонування умовиводів та комунікацій; пізнавально-розвивальна діяльність здобувачів освіти спонукає до креативності не лише тих, хто опановує знання (здобувачів), а й тих, хто активно знаходиться в процесі наукового пізнання (учителів, викладачів, педагогів) задля продукування спільних креативних та інноваційних технологій, які спроможні відповідати соціальним запитам та потребам освітніх ситуацій з метою продукування сучасних концепцій, стратегій та ідей; пізнавально-діяльнісний освітній процес колективного характеру передбачає поліманітні форми обміну практично-корисним досвідом, обговорення та тлумачення тезаурусу, пізнавально-ігрові взаємодії групи з врахуванням семантики різночинних груп для продукування наукових ідей та гіпотез, базуючись на синергетичній сукупності зусиль усіх учасників освітнього процесу з метою досягнення пізнавальної релевантності, просування інтенсивного процесу здобуття знань за умов адаптації до освітніх ситуацій запобігає апріорі логічній моделі пізнання завдяки застосуванню художньо-образного та переосмисленого усвідомлення (пережитого та усвідомленого прозріння), самопізнання у пануючій ситуації, що носить нелінійний характер. Кейс-метод за функціональним призначенням передбачає нарощення педагогічного потенціалу майбутніх фахівців закладів освіти (далі – ЗО), оскільки забезпечує професійну інтелектуальну спроможність до мотиваційно-вольового розвитку самоосвіти та самоменеджменту з набуття необхідних кваліфікаційних характеристик професійної майстерності з пролонгованою зайнятістю впродовж життя. В умовах соціально-турбулентної залежності професійної підготовки учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) актуалізується необхідність формування кейсу професійної майстерності як спроможності майбутніх фахівців відповідати вимогам модернізації професійних середовищ на етапах професійної орієнтації, здобуття вищої освіти,

професійної адаптації, становлення, розвитку та пожиттєвої затребуваності й зайнятості.

Аналіз останніх досліджень. Застосуванню кейс-методу в галузі управління, для напрацювання методології аналізу ситуації та досвіду викладання в українській школі бізнесу запропоновано роботи Ю. Сурміна [1], П. Шеремета та Г. Канищенко [2]; розробленню ситуаційної методики навчання присвячено доробок О. Сидоренка [3]; архітектура і можливості кейс-стаді для майстерні ученого присвячено праці Ю. Сурміна [4, 5]. Питанням проблемного аналізу в державній політиці присвячено посібник Брауна М. Пола [6]; концепції і практиці проблемного аналізу політики – роботи Д.Л. Веймера, Е. Р.Вайнінга [7]. Питаннями компаративного аналізу займалися Р. Гром'як та І. Папуша [8] у сфері літературознавчої компаративістики, а у сфері історії – Н. Яковенко [9]. Хрестоматію педагогічної майстерності підготували вітчизняні педагоги за упорядкуванням і редагуванням провідного ученого І. Зязюна [10]. Професійною підготовкою майбутніх учителів української мови і літератури займалася О. Семенов [11], проблематику розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури у системі післядипломної освіти вивчала В. Сидоренко [12]. Системним дослідженням педагогічної творчості, майстерності, професіоналізму у контексті акме-професіогенезу освітянських кадрів присвячено роботи Н. Гузій [13, 14]. Педагогічну майстерність у сучасній парадигмі освіти досліджувала Є. Барбіна [15].

Виділення раніше невиділених частин. Проєктною діяльністю науково-дослідних робіт МОН України ДР 0122U000046 Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (№ 10/22-24) «Освітня політика якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку України» передбачено дослідження проблем підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності.

Науково-дослідною тематикою визначено завдання оперативного рівня – здійснити загальну характеристику проблеми дослідження; виокремити системні завдання дослідження в межах проєктної діяльності; здійснити добір методів дослідження та формування кейсу професійної майстерності майбутніх учителів української мови і літератури ЗЗСО; структурувати вимоги до професійної майстерності учителів української мови і літератури ЗЗСО у здатностях, за якими, здібностями та спроможністю, згідно предметної компетентності та досвіду у професійно-педагогічній майстерності.

Виклад основного матеріалу. Виокремлено завдання системного дослідження: здійснити проблемний аналіз теоретичних доробків,

нормативно-правових вимог забезпечення фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності; провадити компаративний аналіз структурно-організаційних і структурно-функціональних складових фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО у національних і зарубіжних ЗО; обґрунтувати методичні засади організації фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності; обґрунтувати та розробити структуру та зміст забезпечення формування кейсу професійної майстерності у навчальних програмах фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО; обґрунтувати, розробити та верифікувати організаційно-педагогічні умови, методику та модель організації освітнього процесу підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО з експертним оцінюванням кейсу професійної майстерності.

Здійснено планування дослідження педагогічної проблеми у трьох етапах :

- перший – обґрунтування теоретичних засад фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності (аналіз нормативно-правового регулювання кваліфікаційних вимог до підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності; компаративний аналіз структурно-організаційних і структурно-функціональних складових фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО у національних і зарубіжних ЗО; методологічні абрисы понятійно-категоріального контенту фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності);

- другий – розроблення методологічних засад фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності (організаційно-педагогічні умови забезпечення фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності; методика організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО; структура і зміст забезпечення формування кейсу професійної майстерності у навчальних програмах фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО);

- третій – проєктування та верифікація методики та моделі організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО (програма планування перевірки ефективності методики та моделі організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО; експериментальна

перевірка ефективності методики та моделі організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО; експертне оцінювання кейсу професійної майстерності майбутніх учителів української мови і літератури ЗЗСО).

Для вирішення оперативних і системних завдань використано методи – проблемний, компаративний, системний, аналіз ситуацій, які схарактеризовано у ланцюгу викладу. Проблемний аналіз ґрунтується на визначенні складних завдань в межах проблеми. У галузі поведінкових і соціальних наук під проблемою розуміють певну форму встановлених протиріч як соціальну необхідність здійснення системних дій за визначених і забезпечених умов реалізації щодо моніторингу, прогнозування, моделювання проблемних ситуацій задля раціонального досягнення модернізації підготовки майбутніх учителів згідно соціального замовлення, усунення і запобігання невідповідностей у системі управління якістю освітнього процесу зі формування кейсу професійної майстерності учителів української мови і літератури ЗЗСО. Аналіз педагогічної проблеми передбачає сприйняття суті та семантики для обґрунтування теоретико-методичних і практичних алгоритмів з метою їх вирішення (покроково – сприйняття, усвідомлення, віднайдення засобів вирішення, створення алгоритмів вирішення проблемної ситуації, доведення гіпотез, верифікація оптимальних варіантів розв'язання проблеми). Встановлено, що класифікаційні ознаки аналітичної метрики проблематики дослідження концентруються за векторами :

а) обґрунтування проблемної ситуації як нереалізованої потреби соціального замовлення;

б) встановлення масштабів просторово-часового поширення проблемної ситуації;

в) діагностика типу та семантики проблемних ситуацій (структурно-організаційний, структурно-логічний, структурно-функціональний аналіз);

г) моніторинг стану та розвитку проблем, впливу їх наслідків, формулювання закономірностей трансформацій станів ситуацій;

д) діагностика варіантів вирішення проблемних ситуацій;

е) встановлення ресурсного потенціалу для розв'язання проблем;

є) забезпечення впровадження дієвих адміністративних технологій та створення організаційно-педагогічних умов для розв'язання педагогічної проблеми;

ж) моніторинг релевантності організаційно-управлінських рішень.

Уточнено, що компаративний аналіз як метод передбачає порівняння, встановлення співвідношення та визначення взаємодії теоретичного та емпіричного дослідження з метою вивчення таксономії, типології, оцінювання систем процесів,

явищ суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємоузгодженості. Компаративістика модельних об'єктів є базисом для пізнання педагогічної проблематики та забезпечує її дослідження завдяки практичному досвіду формування кейсу професійної майстерності учителів української мови і літератури ЗЗСО. Під порівняння підпадають компаративні масиви складних об'єктів інформаційних співвідношень. Конкретизовано, що алгоритм компаративістики включає формування інформаційних масивів, виокремлення структурних компонентів порівняння у визначеній метриці показників і параметрів оцінювання, які визначаються згідно завдань і процесів, і явищ дослідження (відсотки, числа, динаміка, нормативи, бальне та балансове оцінювання, кореляції та їх комбінації). При дослідженні соціальних, освітньо-наукових систем та систем професійної підготовки найчастіше застосовують відсоткове співвідношення. Градація порівняльних досліджень обумовлюється класифікаційними ознаками поліфункціональності компаративного методу (за поширенням – макро і мікро; за наповненістю змісту щодо предмета – формальний і змістовий рівні компаративного аналізу). Згідно генезису особливостей порівняльних методів їх поділяють на описове (унаочнення представлення), діагностичне (для верифікації гіпотези) та проблемне (для нарощення методології дослідження) порівняння. Виходячи із ступеня узагальнення та методу представлення результатів інформаційних даних виокремлюють тип культури або системи завдяки типологічному методу; вивчення предмету у генезисі сприяє порівняльно-історичний метод (для встановлення ідентичності процесів та явищ або формулювання законів; порівняння аналогій; індивідуалізоване порівняння здійснюють від окремого до загального як вияв особливого).

Кейс-метод є не лише методом дослідження, а і має високу педагогічну ефективність у системі професійної освіти та розвитку працездатності, практичних компетентностей та удосконалення професіоналізму у сфері професійної зайнятості. Професіоналізація, професійна адаптація встановлення та розвиток забезпечують конкурентоздатність фахівця та спроможності аргументації професійного вияву у педагогічній діяльності. Педагогічне впровадження методу аналізу ситуацій орієнтовано на доступ студентів до офіційно сприйнятих академічною спільнотою наукових знань, тобто імітує креативність у майбутніх учителів щодо опанування вже відомих знань у психолого-педагогічній та філологічній науках, проте кейс-метод може бути застосовано і для принципу нових наукових знань в поведінкових і соціальних науках, які ще недостатньо досліджені. Ефективність пізнання в освітньому процесі при використанні кейс-методу залежить від більш

повної картини структури, змісту і функціональності соціальних, педагогічних, безпекових ситуацій у сфері освіти, науки й інноватики. Найбільш реалістичне представлення ситуацій сприяє отриманню неознань на практиці, тому кейс-метод розглядаємо дуально як педагогічний, так і ефективний метод дослідження. Окремо зауважимо, що аналіз ситуацій або кейс-метод варто розглядати як освітню технологію, за часту застосовують для розробки і застосування кейсів для модернізації та удосконалення підготовки майбутніх фахівців та їх професійного розвитку за викладеним нижче алгоритмом:

1) постановка та визначення педагогічної проблеми;

2) діагностика, добір або розроблення авторських кейсів;

3) формування дослідницької програми, в тому числі експерименту щодо застосованих прийомів з метою формулювання теоретичних і методичних засад обґрунтування проблеми;

4) моніторинг, збір, систематизація необхідних інформаційних масивів даних як ресурсів і засобів вирішення проблеми;

5) аналізування окремого набору кейсів або обраного кейсу;

6) компаративний аналіз кейсів (подібності або відмінностей); їх класифікація у градації категорій, напрямів застосування, рівнів і масштабів управління; групування кейсів для віднайдення співмірності та взаємоузгодженості/протиріч та відмінностей; таксономія класифікаційних даних за генезисом;

7) генерування гіпотези зі систематичною перевіркою її взаємозалежності від перемінних у процесі формування теоретичних та методичних засад кожного кейсу;

8) зовнішня компаративістика розробки оновлених теоретичних і методичних засад авторських результатів з результатами ідентичних досліджень представлених у додаткових літературних джерелах з обґрунтуванням подібності або неспівпадіння;

9) підсумковий етап вибору кількості кейсів для обґрунтування нових теоретичних і методичних засад та аналізування даних згідно визначеного календарно-тематичного плану робіт.

Встановлено, що напрацювання теоретичних і методичних засад дослідження для вирішення педагогічної проблеми на основі обраних методів може бути пов'язано зі складністю їх трактування та залежністю від конкретних організаційно-педагогічних умов на кожному рівні підготовки фахівців. Проте до переваг варто віднести новизну і практичну значущість, зокрема застосування кейс-методу в науково-дослідній і педагогічній діяльності для забезпечення модернізації систем підготовки учителів та їх професійного розвитку.

Професійну майстерність учителів української мови і літератури ЗЗСО, насамперед, трактуємо як педагогічну майстерність, а саме у складових

- здатність працівника сфери освіти, науки й інноватики:

- продукувати, апробувати та впроваджувати в освітній процес сучасні наукові знання завдяки науково-дослідній діяльності (проектно-конструкторській, експертно-аналітичній, консалтингово-дородчій);

- інтегрувати та систематизувати за галузями наук і знань в портативних планах і програмах навчання в пізнавально-діяльній та пізнавально-ігровій формі сприйняття здобувачами/учнями методики організації навчання зі формуванням і застосуванням кейсу забезпечення;

- впроваджувати освітні технології та застосовувати педагогічну техніку викладання згідно структурно-логічної організації виконання оптимально-достатнього навантаження та інформаційно-технологічного забезпечення підготовки здобувачів/учителів;

- забезпечувати якість самоорганізації, самоменеджменту професійної праці учителів щодо пізнавальної діяльності здобувачів/учнів зі засвоєння інформації у ситуативних умовах соціальної турбулентності;

- якості та здібності:

- педагогічного покликання, педагогічної та філологічної обдарованості;

- ціннісно-світоглядні орієнтації та професійно-особистісні якості;

- спеціальні якості фахового спрямування у професійних середовищах;

- спроможність:

- переконання та організації аудиторії, володіння ораторським мистецтвом, голосом та артикуляцією;

- застосування навичок формування психологічно-комфортної атмосфери, раціональної комунікації, корпоративної культури, академічної атрибутики зовнішнього представлення, іміджу, медійності та жестикулювання;

- апробації та оприлюднення результатів роботи;

- самовдосконалення та забезпечення відповідності вимогам акредитації, ліцензування, стандартизації та сертифікації;

- організації гармонійного ситуативно-орієнтованого комунікативного простору суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі та професійно-педагогічній діяльності;

- предметна компетентність і досвід:

- викладання та візуалізації наукових знань згідно кваліфікаційних вимог і посадових повноважень зі ситуативним корегуванням невідповідностей у досягненні якості організації освітнього процесу;

- надання додаткових освітніх послуг, які перевищують визначені послуги встановленої програми (наукової творчості та академічної майстерності);

- усунення та запобігання професійного вигорання, активної рефлексії та емпатії до ситуативних трансформації в умовах невизначеності;

- набуття компетентнісного досвіду – соціального, персонального, фахового;

- майстерність:

- активізація потенціалу інтелектуального, мотиваційно-вольового та професійного становлення і розвитку здобувачів/учнів;

- гуманістична орієнтованість професійно-педагогічного впливу на поліпшення якості системної ефективності функціональної діяльності;

- забезпечувати науковість та технологічність освітнього процесу;

- раціональність добору освітніх ресурсів, інформаційно-телекомунікаційних засобів навчання;

- розроблення креативних та інноваційних проєктів для покращення якості при застосуванні сучасних підходів і методик викладання;

- аксіологічного футуризму професійно-особистісного розвитку сталої акмеодинаміки для пролонгованої зайнятості.

Висновки. Встановлено, що кейс-метод значною мірою впливає як на тих, кого навчають, так і на наукове пізнання в ході проєктної діяльності тих, хто навчає. Значний педагогічний потенціал (як методу, так і освітньої технології) майбутнього учителя та його педагога-дослідника сприяє професійно-педагогічному (здатність конкурентоспроможності, компетентність практичного досвіду, спроможність розвитку професіоналізму), морально-етичному (Я-усвідомлення, персональна активність, партнерство, корпоративна культура, професійна співпраця та соціальне співробітництво), психо-емоційному інтелектуальному (комунікативна компетентність, здатність до системного аналізу якості, спроможність до інформаційної діяльності) та мотиваційно-вольовому (якості сили волі та розкриття вольового потенціалу, прогрес цілевстановлення та соціального призначення, розвиток мотивації) розвитку особистості завдяки застосуванню кейс-методу в освітньому та дослідницькому процесах з соціальною та екологічною відповідальністю у стратегії освітньої політики якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм закладів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 19–28.
2. Шеремета П., Канищенко Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / за

ред. О. І. Сидоренка. 2-ге видання. Київ : Центр інновацій та розвитку. 1999. 80 с.

3. Як викладати ситуаційні вправи / за ред. О. І. Сидоренка. Київ : Центр інновацій та розвитку. 1999. 64 с.

4. Сурмін Ю. Кейс-стаді: архітектура і можливості. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2012. 336 с.

5. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підручник для науковця. Київ: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

6. Браун М. Пол. Посібник з аналізу державної політики. Переклад з англ. / Браун М. Пол. Київ: Основи, 2000. 243 с.

7. Веймер Д.Л., Вайнінг Е. Р. Аналіз політики: концепції і практика. Переклад з англ. І. Дзюба, А. Олійника; наук. ред. О. Кілієвич. Київ: Основи, 1998. 654 с.

8. Літературознавча компаративістика: навчальний посібник / за ред. Р.Т. Гром'як., упоряд.: Р.Т. Гром'як, І.В. Папуша. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. 331 с.

9. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 375 с.

10. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навчальний посібник / за ред. І.А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 462 с.

11. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.

12. Сидоренко В.В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : монографія. Донецьк: Каштан, 2012. 492 с.

13. Гузій Н. В. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізму контексті акмепрофесіогенезу освітянських кадрів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2016. Вип. 26. С. 11–15.

14. Гузій Н. Імітаційно-ситуаційне навчання у системі контекстно зорієнтованої підготовки майбутніх педагогів до професійної творчості та майстерності [Електронний ресурс] *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки.* 2019. Вип. 23. С. 66–71.

15. Барбіна Є.С. Педагогічна майстерність у сучасній парадигмі освіти. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки».* 2013. Том 1. № 64. С. 181–185.